
Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
9

HELSINKI 1989

ISBN 951-95402-9-6

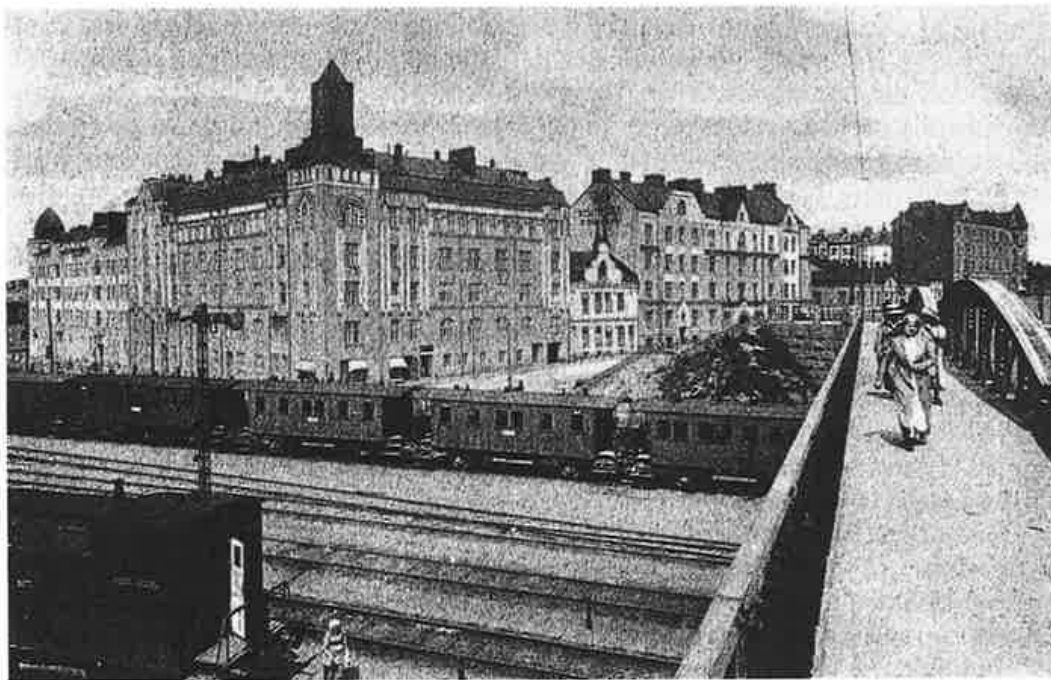
 Etelä-Saimaan Kustannus Oy – Lappeenranta 1989

Urpo Loukamo

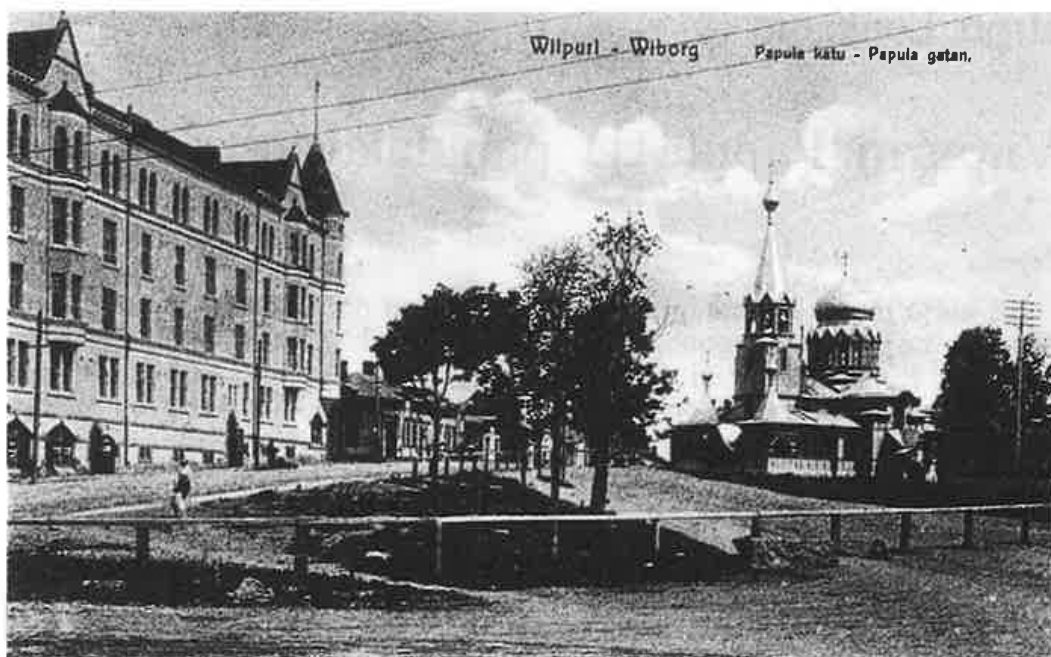
Viipurin Papula ja papulalaiset

Papula

Jos kuljit pitkin keltaisten matalien puutalojen reunustamaa Eliaankatua, ohi mäenkumpareelle vuonna 1796 rakennetun vihreäkattoisen kreikkalais-katolisen Eliaankirkon tai tulit Rautatieasemalta Rautatienkatua ylös tai Pesosen talon suunnalta Äyräpäänkatua pitkin ja aikomuksesi oli jatkaa matkaa Papulaan tai sen takana olevalle laajalle maaseudulle, oli sinun ylitettävä Papulan rautakaarinen silta. Se muodosti tämän kaupunginosan eteläisen rajan. Sen yli kulkiessasi saatoit saada vastaasi nokisen savupilven, sillä silta oli rakennettu ylittämään Viipurin ratapihaa ja Kannakselle sekä Raja-Karjalaan johtavia rautateitä ja kaikki veturit olivat silloin höyryvetureita. Heti kun sillan puupinta loppui, alkoi leveä, alaspäin viettävä mukulakivikatu, Papulankatu, jonka molemmin puolin sijaitsivat tämän kaupunginosan edustavimmat rakennukset. Sillan korvassa, siinä missä Ala-Papulaan ja Loikkaseen eli Karjalan kaupunginosaan vievä "Loikkasen tie" alkoi, oli nelikerroksinen, punaisista tiilistä rakennettu rautatieläisten asuintalo "Kettula". Vasemmalla taasen kohosivat viisikerroksiset Kipinä-, Sampo- ja Forsten nimiset osaketalot Kirkkosaarenkadun ja Kauppaopistol-

Näkymä Papulan rautatiesillalta.

Papulankatua, oikealla ortodoksinen sotilaskirkko, myöhemmin muutettu NMKY:n toimitaloksi.

le johtavan Upseerinkadun varrella, joka Saimaankadun nimisenä päättyi matalalahtiseen Pentinrantaan. Sotilaallisia olivat nimeltään seuraavatkin vasemmalle johtavat poikkikatut. Oli lyhyt Majurinkatu sekä kansakoululle ja Wolffin puistoon vievä Tarkka-ampujankatu, mutta eipä ihmekään, sillä sijaitsihan Papulankadun oikealla puolella laaja Karjalan Kaartin kasarmi-alue, jonka edustalla oli pieni kaunis puistikko ”Humoreskikioskeineen”. Kioski oli saanut nimensä myöhemmin Ameriikkaan matkustaneesta huumorintajuisesta omistajastaan. Yötä päivää vartiosotamiehen valvonnassa olevan kasarmintportin vieressä sijaitsi monien hyvien harrastusten koti, korkeatorninen NMKY:n talo. Sen päätehtävänä oli vetää nuorisoa pois kaduilta parempien harrastusten piiriin. Puinen rakennus oli alunperin rakennettu ensimmäisen maailmansodan aikana venäläiseksi varuskuntakirkoksi.

Mutta ennenkuin ehdit näinkään pitkälle, olit havainnut rautatieaseman puolella sijaitsevan kylpylaitoksen ja saunan kyltin sekä Vesi- ja Limonaa-ditehtaan vaatimattoman kilven; tämän nuorisoa kiehtovan teollisuuslaitoksen omisti aikoinaan akateemikko Tauno Nurmela eno Matti Kotonen. Aivan Upseerinkadun ja Papulankadun kulmassa olivat Osuusliike Torkkelin myymälä, Keron leipomo ja toisella puolella katutasoa alempana Laalon maitokauppa. Ratapihan liepeillä kilpaili Torkkelin kanssa Pirosen sekatarakauppa. Papulankatua jälleen ylös noustessasi tutustuit ensiksi monipuoliseen Saksan paperi- ja lyhyttavaramyymälän akkunaan, sitten Ervingin kahvikaupan suuriin kahvimyllyn pyöriin (sen tilalle tuli 30-luvun loppupuolella Montosen hedelmäkauppa), kunnes kadun korkeimmalla kohdalla tuli vastaan oikea kauppahuoneiden paljous: Tynkkysen liha- ja sekatarava-

Nykyäänkin pystyssä oleva talo Majurinkadulla.

Papulaa, vasemmalla kansakoulu.

Papulan näkötorni "Pilipuu".

kauppa, Viipurin osuusliikkeen saman alan myymälät lisättynä maitokaupalla, Käpin suutarinverstas, Sotilaspukimo, Granbergin kioski, Bisin talouskauppa ja Staufferin maitomyymälä sekä viimeisinä vuosina Sotilaspukimon paikalla kahvila-ruokala Majakka. Kun näin pitkälle ehdit, olitkin saapunut kuuluisien ”Tilaus” -savukkeiden ja ”Bismarck”-sikareiden kotiovelle, Sergejeffin tupakkatehtaan portille. Samalla tontilla oli vuosisadan alussa myös oluttehdas sekä kynttilävalimo. Katu laskeutui sitten Gustafsonin kioskin ja Bensiinaseman välistä Suomenvedenpohjan matalan, mutaisen ja kapean Papulan lahden ylittävälle sillalle, jolla varhain aamuisin tapasi maalaisia maito- ja perunakuormineen matkalla tarjoamaan Karjalan pääkaupungin rouville maalaistuotteita. Sillan takana oli rakastuneitten parien lemmentehto, Papulan puisto urheilukenttineen, vesitorneineen, korkeine mäkinen ja mäellä ”Pilipuu”, omalaatuinen, teräsrunkoinen, kirjakauppias Victor Hovingin aloitteesta vuonna 1906 rakennettu näkötorni. Mäen alla vasemmalle kääntytyään ja Kaksoiskioskin, poliisikamarin, Sunan kaupan ja vappujuhlien pitopaikan Huvikallion ohitettuaan haarautui tie, toisen haaran johtaessa Saimaan kanavalle ja toisen Imatralle, Tammisuolle, Taliin sekä edelleen itään päin.

Mutta siihen ei Papula suinkaan päättynyt. Edellä selostettu oli vain tämän kauniin kaupunginosan valtavyöhykkeen ympäristöä. Oli muun muassa vihannat rannat saarineen. Oli Myllysaari hedelmä- ja kukkaviljelyksineen ja puutarhakouluineen sekä jatkona toinen pienempi saari, jossa sijaitsi eläinlääkäri Bruunin huvila. Pohjoista rantaviivaa edelleen kuljettaessa tuli seuraavana Burjamin huvilan, sittemmin kauppakoulun kaunis puistikko, jo mainittu Pentinranta, jossa sijaitsivat Kusakoffin romu- ja lumppuliikkeen

Viiborg - Willpur

Utsigt från Papula berg - Näkåla Papulan vuorella.

Papulaa näkötornilta katsottuna.

varastot ja sitten tuli Wolffin puisto, satakielien konserttisali ja lukuisten intiaanileikkien ja seikkailujen satuviidakko. Tämän puiston porteilla olevat ”Pääsy kielletty” -julisteet eivät aiheuttaneet sanottavampaa hämminkiä, vaan papulalainen nuoriso käytti aluetta kaikkiin moninlaisiin harrastuksiinsa, joita vain vihreintä varhaisuuttaan viettävällä joukolla voi olla. Vanhempien ihmisten kertoman mukaan olivat tämän alueen joskus omistaneet ja sen ympärille kiviaidan rakennuttaneet T. ja H. Milck, joilta konsuli Eugen Wolff sittemmin osti puiston, mutta ei liene koskaan asettunut sinne asumaan. Puistossa oli useita puisia asuinrakennuksia ja huviloita, joista edustavin oli palanut vuonna 1918.

Rantaviivaa päiväkierron suuntaan jatkaessamme on seuraava mainittava paikka Milkin ranta ja Milkin saari. Nämä kaupungin omistukseen ensimmäisen maailmansodan jälkeen siirtyneet alueet toimivat jo 20-luvulla yleisenä uimapaikkana ja venerantana. Järjestystä siellä valvoi yli 80-vuotias persoonallisuus, Helena Grönroos. Hänen porvarillista nimeään ei monikaan muistanut, sillä kaikki kutsuivat häntä vain ”Tantaksi”. Milkin saaren vieressä oli toinenkin pienempi saari, ”Mummosaari”, jota yleisesti kutsuttiin ”Pirtusaareksi”, syystä, että se jossain vaiheessa oli ollut spriin salakuljettajien etappina. Saarella oli pieni tornihuvila, joka aikoinaan oli Staufferin suvun omistuksessa. Milkin rannassa oli myös niin sanottu varakkaiden vanhainkoti ”De Gamlas Hem”. Milkin rannan hallitsevin rakennus oli kuitenkin suuri, mutta pahasti ränsistynyt Milkin huvila.

Mutta ei sovi unohtaa Papulan itäisiääkään osia. Siellä hieman kauempana keskustasta oli kunnalliskoti ja houruinhuone ja Ala-Papulassa paikkakunnan häpeäpilkku, kolkko, korkeamuurinen, ristikkoikkunainen lääninvankila, jonka liepeillä sijaitsi tunkio, kaupungin kaatopaikka ja Papulan poikien tutkimusretkien aina yllättäviä löytöjä tarjoava kohde. Tähänkään eivät Papulan erikoisuudet loppuneet. Olihan Papulan mäelle rakennettu maassamme sellainenkin harvinaisuus kuin bobsleigh-kelkkamäki, vauhdin hurman ja talvisen ilonpidon paratiisi Suksimäentien päässä ja tietysti suksimäki, oikea hyppyrimäki, josta tiekin sai nimensä. Suksimäentiellä oli muuten vuosisadan vaihteessa tulitikkutehdas. Huusniemen puistossa, joka oli sen verran kaukana, että sen Papulaan kuulumisen on melkein kyseenalaista, oli tennis- ja golfkentät, soittolava ja ravintola. Siinä läheisyydessä sijaitsi myös Markovillan taistelukoulu, entinen venäläinen pappisseminaari, pääsisääikäytävää koristavine kenttätykkeineen sekä sen vieressä vanha, lastenkodiksi muutettu, pienoinen munkkiluostari. Saman tien varrella oli vielä lukuisten kauhukuvausten kohde ”kummitustalo”. Tämän kaksikerroksisen puutalon omisti aikoinaan joku Tolstoi, jonka jäljeltä se oli vuosikautia autiona, ikkunat laudoitettuina; tämä ja suhteellisen yksinäinen sijainti, vaikkakin aivan tien vieressä, saivat mielikuvituksen liikkeelle ja asettivat kummituksen hylättyyn rakennukseen. Melkein vastapäätä tien toisella puolella oli armeijan ampumarata.

Tästä esittelystä, johon on lisättävä vielä mm. sellaiset muistorikkaat ja idylliset ravintolat kuin Rantaravintola, entinen Keltainen paviljonki, Turistiravintola, Papulanpaviljonki ja Alppila, kaikki vesisillan tuntumassa, saa hämärän, hyvin hämärän kuvan siitä pienestä, rauhallisesta ja sopuisaa elämää viettäneestä yhdyskunnasta, jolle munkkiveljet jo satoja vuosia

Papulan paviljonki.

takaperin laatimissaan kartoissa antoivat nimen Papula. Eräiden selitysten mukaan nimi juontaa alkunsa latinankielestä, jossa papula tarkoittaa mäennyppylää ja kieltäähän ei saata, etteikö Papulan mäki olisi ollut tämän luonnonkauniin kaupunginosan keskeisimpiä ja tunnetuimpia paikkoja. Toisen selityksen mukaan nimi periytyy Papusen tilasta. Alueella asui aikoinaan jo 1500-luvulla useita Papunen ja Papula -nimisiä henkilöitä.

Tällaiselta Papula siis näytti vuosisadan alussa 20- ja 30-luvuilla. 1800-luvun lopulla oli maisema vallan toinen, melkein pä pelkkää puistoa ja huvila-aluetta. Maat olivat lähinnä saksalaisten sukujen omistuksessa, joista mainittakoon pietarilainen kirjapainonjohtaja Lindwall ja hänen vävynsä H. Schwarz, veljekset Theodor ja Johannes Mielck (Milkinranta, Milkinmäki, Milkin mylly) sekä pankinjohtaja Wilhelm Burjam (Burjamin huvila ja -puisto, sittemmin Kauppaopisto ja Burjamin ranta, jonne liikennöi höyryvene, sittemmin Pentinranta). Hieman myöhemmin, vuosisadan vaihteessa, ilmestyi Papulaan Newski Stearin AB:n kynttilä- ja saippuatehdas sekä oluttehdas, jonka vastapäätä ennen kasarmien rakentamista sijaitsi saksalainen Behmin koulu. Papulan Vesitehtaan (virvoitusjuomatehtaan) perustivat alunperin saksalaiset Josef Forster, Johannes Hintz ja Richard Oetzmann, joilla oli samalla tontilla myös kotelo- ja kirjekuoritehdas. — Mutta se oli silloin joskus, aikana, johon meikäläisen muisti ei ylety.

Tässä ympäristössä kasvoi ja varttui ensimmäisen maailmansodan aikana ja sen päätyttyä maailmaan ilmestynyt nuoriso, joka parikymmentä vuotta sodan jälkeen näki kotiensa tuhoutuvan ja palavan toisessa sodassa, menettipä se koko kotiseutunsa ja osa siitä itsestäänkin jäi sodan jalkoihin,

sodan, joka rakensi ylitsepääsemättömän muurin, rautaesiripun Papulan ja nyt ympäri Suomea hajallaan olevien Papulan asukkaiden välille.

Papulalaiset

Keskiluokka on yleensä hyvin epämääräinen käsite. Muuan ruotsalainen kirjailija on sanonut jotain sellaista, että keskiluokkaan kuuluvat ne, joilla on piano ja sivistystä, ne joilla on piano, mutta ei sivistystä ja ne, joilla on sivistystä, mutta ei pianoa sekä ne, joilla ei ole pianoa eikä sivistystä. Kun sanomme papulalaisia eläjiä keskiluokaksi tarkoitamme suurin piirtein samaa. Onhan aivan kunkin oma asia lukeutua keskiluokkaan. Papulalaiset, jos jätämme pois harvat huiput ylä- ja alapäästä, pitivät itseään keskiluokkana. Papulalaisia oli n. 3500. Perheen huoltajat olivat yleensä vakinaisessa työssä olevia pieneläjiä, rautatieläisiä, postilaisia, sotilashenkilöitä, vankilavirkailijoita, opettajia, pienyrittäjiä ja tietysti ammattityömiehiä. Vaikka vuoden 1918 tapahtumat olivatkin jättäneet moniin perheisiin katkeria muistoja, niin sulassa sovussa tuntuivat elävän silti suojeluskuntalaiset, entiset punakaartilaiset, kokoomuslaiset, edistysmieliset ja sosialistit. Jos riitaa syntyi, ei se yleensä johtunut politiikasta. Se sai alkunsa tavallisesti lasten leikeistä ja tappeluista muodostuen joskus äitien väliseksi toraksi ja viimeksi — tosin aniharvoin ja vain pakottavissa tilanteissa — säteili sanaharkka isiinkin. Tällaisen kahinan jälkeen saattoi mennä viikko pari niin, ettei ohi kuljettaessa sanottu päivää, mutta sitten jää sulii, kauna unohtui ja asiat palasivat normaaleille raiteilleen.

Vaimot eivät olleet yleensä toimessa, vaan hoitivat kotejaan. Heistä muodostivat valtaosan suurimman ammattiryhmän, rautatieläisten, vaimot elikkä ”valtionealon akat”, kuten sivulliset heitä pelkistetysti nimittivät, koska rautatieläiset asuivat pääasiallisesti suurissa valtion vuokratasarmeissa. He olivat omalaatuinen kokoelma vaimoihmisiä ympäri maata, eri ikäisiä, herrasväelle haiskahtavia ja tyypillisiä työmiehen vaimoja. Eri puolilta maata, koska rautatieläiskunta on liikkuvaa ja siirtyvää sen mukaan, mihin milloinkin saa palkkaluokkaa tai kahta korkeamman nimityksen. Eri ikäisiä, koska joukossa oli jo pian eläkkeelle lähteviä ja rautatiellä vasta ensiaskeliaan ottavien vaimoja. Herrasväelle haiskahtaminen taasen saattoi johtua syntyperästä tai miehen virka-aseasta. Kirjurin vaimo oli jo melkein rouva ja muutenkin eri luokkaa kuin asemamiehen. Vaimon ei passannut olla ansiotyössä, sillä miehen työ oli pääasia ja se oli useinkin epäsäännöllistä vuorotyötä, joka vaati huoltoapua kodin piiristä. Vaimojen päätehtävänä olikin huolehtia miehestään ja melkein poikkeuksetta suuresta lapsilaumastaan. 6—9-lapsiset perheet eivät olleet harvinaisia. Ja hyvin he huolehtivatkin. Tekivät ruokaa ja valmistivat eväitä, paikkasivat ja parsivat, siivosivat, pölyttivät ja pesivät, kävivät marjassa ja sienessä, pilkkoivatpa halotkin, kun perheenpään oli saatava levätä yövuoron jälkeen tai ennen sitä. He venyttivät rautatieläisen pienen palkan ihmeellisesti kuukauden joka päivälle niin, että kovin suurta puutetta ei juuri ollut. Lapsetkin olivat siististi puettuja ja hyvin ruokitun näköisiä. — Rautatieläisillä oli eräs etu, luontaisetu, jota muilla ei ollut ja joka lienee aiheuttanut hieman kademielta toisten keskuudessa. He saivat vapaalippuja juniin ja

voivat näin ollen matkustaa melkeinpä rajoituksetta. — Tämä etu jakoi rautatieläiset kahteen kastiin, niihin, jotka saivat lippunsa toiseen luokkaan ja niihin, jotka matkustivat kolmannessa luokassa. Vapalippuoikeutta ehkä usein liioiteltiin, sillä matkustamisesta oli muitakin kustannuksia kuin matkaliput, eivätkä rautatieläiset matkustelleet sen enempää kuin muuta-kaan, mutta kieltämättä se asetti heidät hieman erikoisasemaan.

Papulalaiset eivät omistaneet huviloita tai kesämökkejä, ei autoja, ei moottoriveneitä, eivätkä tehneet ulkomaanmatkoja — eivätkä ne olleet silloin muotiakaan. Joka kodissa ei ollut edes radiota, puhelimesta puhumattakaan, mutta ei niitä siihen aikaan ollut niin runsaasti tosi herrasväelläkään. Oli kuitenkin siisti kyökin ja kamarin tai kyökin ja kaksi kamaria käsittävä hyyryasunto, joillakin ahkeran yrittämisen ja säästämisen tuloksena jopa oma pieni osake.

Kaupoissa asioitiin useissa tapauksissa vastakirjoilla ja kuukauden ensimmäisenä, jolloin oli tilipäivä, maksettiin koko kuukauden syömiset ja juomiset. Poikkeuksiakin oli, mutta ne vahvistivat vain sääntöä. Sunnuntaina pantiin päälle pyhävaatteet ja kokoonnuttiin kulmille tarinoimaan tai jos oli kesä, soudettiin saareen lepopäivää viettämään. Papula oli melkein joka puolelta vesien ympäröimä, saaria oli lukuisasti ja melkein jokainen perhe oli hankkinut itselleen oman soutuveneen. Elettiin rauhallista omaa elämää vaatimattomasti ja tuskinpa kukaan olisi enempää osannut kaivatakaan, ellei Papulassa olisi ollut myös eräitä ”suureläjiä”, jotka muistuttivat kapitalismin olemassaolosta. Tästä johtuen huomattiin myös omat puutteet, mutta kateus ei koskaan puhjennut täydelleen kukkaansa, sillä enemmistön elintaso oli sama. Oli niin paljon muuta elämälle väriä ja sisältöä antavaa. Ei eristäydytty puolin eikä toisin. Kun pieneläjät olivat enemmistönä, eivät varallisuuserot vaikuttaneet niin räikeiltä. Eniten torahenkeä ilmeni jo mainituissa rautatieläisten asuntokasarmeissa, joissa kaikki tunsivat toisensa, jakoivat pyykki- ja leipätupavuoronsa, jopa ”puuseensäkin” naapurin kanssa. Näitä rautatieläiskasarmeja oli useita, sillä aseman ja ratapihan läheisyydestä johtuen Papulassa asui paljon rautatiekirjureita, veturinkuljettajia ja -lämmittäjiä, konduktöörejä, junamiehiä ja asemamiehiä. Olihan Viipuri Suomen suurin risteysasema ja rautatiekeskus.

Viipuri oli kosmopoliittinen kaupunki ja niinpä Papulassakin asusti myös ruotsalaisia, venäläisiä ja jäänteinä joku saksalainenkin. Viipurin saksalaiset ja useimmat ruotsalaisetkin suvut olivat yleensä jo niin suomalaistuneita, että heidän olemassaoloaan tuskin huomasi muuten kuin nimestä ja siitäkin monet luopuivat vuosien 1906 ja 1935 suurissa nimensuomennoksissa. Venäläiset emigrantit sensijaan olivat tulleet vasta vallankumouksen jälkeen ja erottuivat selvästi katukuvasta. Heillä oli omat ruokansa, koulunsa ja kirkkonsa, oma rouvasväenyhdistyksensä ja ennen kaikkea selvimpänä tuntomerkinä oma kielensä.

Papulalaisessa arkielämässä oli erikoispiirteitä kuten joka paikassa. Sotaväki, Karjalan Kaarti kasarmeineen, soittokuntineen, vartiokojuineen, paraateineen, manöövereineen, harmaine pukuineen, rautakorkosaappaineen ja marssilauluineen esiintyi muodossa tai toisessa kaikkialla. Oli kerjäläiset, jotka tunnettiin ja tiedettiin, oli suosikkikulkukauppiat, veitsenteroittajat, kahvipannuntinaajat, posetiivarit marakatteineen ja papukai-

joineen, tutut nokikolarit, kiertävät mustalaiset ja jopa sellainenkin erikoinisuus kuin vanha, laiha ja kalpea verikauppiasmummo, joka läkkikannulla nouti verta Tammissuon teurastamolta ja kaupitteli sitä edelleen.

Moni perhe sai maitonsa suoraan maaseudulta aamulla ovensa taakse ja päivällä ilmestyivät savipotti-, peruna- ja olkikuormat pihoille vilkkaaseen karjalaiseen kaupantekoon, johon osana liittyi melkein aina myös tinkiminen.

Silloin tällöin sattui Papulassa jotain kauheaa: joku teki itsemurhan, hukkui kalamatkalla, sai aviottoman lapsen tai tappeli juovuspäissään. Mutta näinhän tapahtuu kaikkina aikoina kaikkialla. Papulassa, missä melkein jokainen tunsi toisensa, tällaiset tapahtumat olivat kuitenkin kauan puheenaiheena, vaikka saattoi olla niin, ettei edes paikkakunnan valtalehti Karjala kertonut asiasta mitään.

Elämä kulki rataansa nousuineen ja laskuineen. Lapset syntyivät ja kasvoivat, kävivät koulua, pääsivät ripille ja monet ylioppilaiksikin. Työmiehen pojista tuli virkamiehiä ja upseereita. Mentiin kihloihin, solmittiin avioliittoja. Vanhukset kuolivat, joku nuorempikin, mutta elämä jatkui, jatkui aina talvisotaan saakka. Syksyllä 1939 katosivat Papulan pojat rajoille asevelvollisina, reserviläisinä, nuorimmat vapaaehtoisina. Hieman sen jälkeen lähtivät äidit, vaimot ja siskot evakkoon. Papula tyhjeni, sortui ja paloi. Jäljelle jäivät vain muistot, joita ne, jotka sotaretkeltään palasivat jäljelle jääneeseen Suomeen, ovat yrittäneet vaalia.

Helsingissä on toiminut jo yli 30 vuotta Papulan Pojat -niminen yhdistys, jonka jäsenet kokoontuvat kerran vuodessa kaukana lapsuuden kodistaan ja nuoruuden leikkitantereilta muistelemaan menneitä, ilmestyypä heillä oma äänenkannattajansakin "Pilipuun uutiset". Tähän yhdistykseen pääsevät jäseniksi myös tytöt, vaikkakin nimi on kovin maskuliininen.